

---

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП  
Едукативна и рехабилитациона  
подршка детету, породици и  
институцији

---

*Београд, 23. децембар 2019.*

Универзитет у Београду  
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП  
„ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА  
ДЕТЕТУ, ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ”**

*Београд, 23. децембар 2019.*

**ЗБОРНИК РАДОВА**

Београд, 2019.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП  
„ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА ДЕТЕТУ, ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ”  
ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 23. децембар 2019.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)  
11000 Београд, Високог Стевана 2  
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Миле Вуковић

Уредници:

Проф. др Фадиљ Еминовић

Доц. др Јасмина Максић

Рецензенти:

Проф. др Сања Ђоковић, Универзитет у Београду – Факултет за  
специјалну едукацију и рехабилитацију

Проф. др Горан Недовић, Универзитет у Београду – Факултет за  
специјалну едукацију и рехабилитацију

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова је публикуван у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-135-8

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну  
едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 26.11.2019. године,  
Одлуком бр. 3/175 од 27.11.2019. године, усвојило је рецензије рукописа  
Зборника радова „ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА ДЕТЕТУ,  
ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „ЕДУКАТИВНА И РЕХАБИЛИТАЦИОНА ПОДРШКА  
ДЕТЕТУ, ПОРОДИЦИ И ИНСТИТУЦИЈИ” чију реализацију је сопственим средствима  
подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

## ЕДУКАТИВНА ПОДРШКА ПОРОДИЦИ ГЛУВЕ И НАГЛУВЕ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Тамара КОВАЧЕВИЋ, Сања ЂОКОВИЋ

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

### Апстракт

*Породице са глумим и наглумим дететом се у многим аспектима разликују од других породица. У овим породицама тражење подршке је највише коришћена стратегија преваладавања стресних ситуација.*

*Због оштећења слуха и измењеног начина комуницирања са околином, глува и наглува деца развијају се под неповољнијим условима него деца која чују. Велики број глуве и наглуве деце предшколског узраста има специфичне проблеме на плану комуникације и интеракције. Примерена и ефикасна рана комуникација без обзира на ком се језику одвија (знаковном или говорном), заједно са прихватањем детета и његовог оштећења основа су успешног развоја личности детета.*

*Већи број истраживања, указује да су породици глуве и наглуве деце, потребни различити облици социјалне подршке: психолошка, финансијска, информацијска, духовна и едукативна подршка. Родитељима је неопходна подршка друштвене заједнице; здравственог, образовног и система социјалне заштите. Породицу је потребно едуковати о оштећењу слуха, последицама, моделима амплификације, различитим начинима комуникације, васпитању и образовању глуве и наглуве деце.*

*Веома је важна адекватна едукативна подршка породици глуве и наглуве деце предшколског узраста. Неопходно је организовати различите програме подршке, побољшати комуникацију у оквиру породице, као и сарадњу породице и стручњака разних специјалности који учествују у рехабилитацији и едукацији глуве и наглуве деце предшколског узраста.*

**Кључне речи:** едукативна подршка, породица, предшколски узраст, глува и наглува деца

### УВОД

Различите су потребе за подршком породица глуве и наглуве деце предшколског узраста, укључујући и велику потребу родитеља за добијањем разноврсних информација у вези са третманима, образовним и комуникацијским опцијама које су доступне за њихову децу (Jamieson,

Zaidman-Zait, & Poon, 2011); на потребу за добијањем социјалне подршке и учествовање у родитељским мрежама (Jackson, Traub & Turnbull, 2008); на неопходност успостављања међусобног и колаборативног партнерства са стручњацима (Ingber & Dromi, 2009); као и на сталну потребу родитеља за приступ породицама са сличним искуствима (Poon & Zaidman-Zait, 2014).

## **ПОДРШКА ПОРОДИЦИ ГЛУВЕ И НАГЛУВЕ ДЕЦЕ ИЗ ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА**

За глуву и наглуву децу предшколског узраста, период раног детињства је период када је потребно обезбедити рану интервенцију, у смислу детекције проблема, али и стимулације и интервенције у циљу досезања пуних потенцијала детета. Иако је овај узраст изузетно важан, чини се да глува и наглува деца и њихове породице у том периоду често нису довољно видљиви и препознати од стране система као корисници којима је потребна подршка у развоју родитељске улоге. На тај начин често подршка изостаје, а изостанак стимулације на раном узрасту детета много теже се надокнађује на каснијим узрастима. Укључивање деце у систем образовања на најранијем узрасту, не само што чини породицу и дете видљивом систему, него и обезбеђује подршку (Vandekerckhove et al., 2013).

Добити родитеља и породица од укључивања глуве и наглуве деце у систем раног образовања могу бити вишеструке. Оне се тичу могућности активног учешћа родитеља у процесу образовања детета, размени искустава, могућности подршке и стимулације за дете. Адекватно припремљена, образовна инклузија омогућује континуитет социјалне партиципације породице, превенцију осећања изоланости и континуитет доживљаја прихваћености и припадања заједници у којој породица живи, а дете расте и развија се. Добра сарадња образовних установа са породицама, доноси бројне позитивне исходе, као што су боља комуникација са васпитачем, сензитивније реаговање и брига о детету (Owen, Ware, & Barfoot, 2000), смањење стреса (Mitchell & Hauser-Cram, 2008), пораст самопоуздања и самопоштовања; мање проблема у понашању. У

пракси, идеја о сарадњи са родитељима често се сведе на присуство родитеља редовним родитељским састанцима и повремене заједничке активности са родитељима у вртићу.

Образовни систем се препознаје као вредан ресурс у пружању континуиране, лако доступне подршке како детету, тако и породици. Укључивање деце у систем раног образовања сматра се једним од важних услова за идентификацију деце под ризиком и за рану интервенцију (Sretenov, 2008). Значај вртића за породице глуве и наглуве деце у развоју огледа се у пружању стимулативног окружења за дете, као и у јачању родитељских капацитета за адекватну бригу о детету. Пружање подршке родитељима глуве и наглуве деце предшколског узраста у вртићима регулисано је документима и прописима који уређују овај ниво образовања и може да подразумева, између осталог, различите видове групних и индивидуалних активности усмерених на едукацију и саветовање и подизање васпитних компетенција породице (Mihic i Rajic, 2015).

## **ПОДРШКА ПОРОДИЦИ ГЛУВЕ И НАГЛУВЕ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА**

Рођењем глувог или наглувог детета, родитељи се суочавају с појачаним захтевима и изазовима које доноси нова животна ситуација, а који захтевају додатни ангажман мајке и оца, као и проналажење адекватних услуга за подстицање развоја детета (Leutar, Ogresta, & Milić Babić, 2008). Пред родитељима је изазов да свакодневне породичне интеракције, догађаје и обавезе прилагоде дететовим потребама балансирајући између родитељске, радне и партнерске улоге. Оснаживање родитељског

самопоуздања и компетенција кроз процесе едукације и саветовања један је од начина на који се дететова добробит остварује, јер родитељи који имају више знања и вештина, боље могу подстицати раст и развој свог детета. Оно што родитељима може олакшати процес адаптације су отворени разговори и консултовање са члановима породице, пријатељима, стручњацима, и интензивна и континуирана едукативна подршка и саветодавни рад (Heiman, 2002).

Код мале глуве деце појављује се проблем идентификације са родитељима неоштећеног слуха. Нека истраживања указују да је за дететов емоционални, социјални, па и интелектуални развој повољније одрастање уз глуве родитеље. Поред раног коришћења знаковне комуникације у таквој породичној ситуацији повољнија је и емоционална клима, пре свега због лакшег прихватања детета и разумевања његових проблема и због лакшег емоционалног комуницирања (Драгојевић, 2007). Стрес се манифестује у области комуникације када родитељи нису у могућности да комуницирају путем знаковног језика и/или дете није у могућности да комуницира орално (Pipp-Siegel, Sedei, & Ioshinaga-Itano, 2002; Zaidman-Zait, 2008).

Око 90% глуве деце рођено је у породицама са оба чујућа родитеља, 7% има једног глувог родитеља, а само 3% има оба глува родитеља. Већина чујућих родитеља глуве деце не познаје или слабо познаје знаковни језик, што има значајне импликације на развој глувог детета (Mitchell & Karchmer, 2004). Језик утиче на друштвени развој и афективне односе, блискост породице и њених чланова. Чујући родитељи и глува деца која су двојезична у говорном и знаковном језику, граде квалитетније односе у својим

породицама (Calderon & Greenberg, 2011; Humphries et al., 2017).

Веома је важно родитеље глуве и наглуве деце информисати о посебним стратегијама за визуелну комуникацију коју користе глуве мајке у интеракцији са својом глумом децом и на тај начин и омогућавају визуелни унос језичких података. Чујући родитељи могу учинити у почетку много, ако изграде сопствену свест о томе шта значи комуницирати визуелно, и да почну да комуницирају само са неколико знакова који су део њихове свакодневне интеракције (Ковачевић, 2013).

У предшколском периоду, важан задатак стручњака након откривања глувоће код детета је пружање емоционалне и едукативне подршке породици. Важан део подршке породици представља опсервација, израда породичног плана и процена дететовог напретка. На основу резултата процене врши се избор предшколског програма у који ће се дете укључити (Bradarić-Jončić i Kolarić, 2012). Родитељима је потребно да се увере да је језик којим дете говори код куће (први језик) адекватно развијен пре него што се почну бринути о напретку другог језика. На предшколском узрасту, задатак вртића је омогућити деци да наставе да усвајају језик која су почела да усвајају у породици (знаковни или говорни), а најбоље ће га усвојити кроз интеракције са другим флуентним говорницима – одраслима и децом (Ковачевић и Ђоковић, 2018; Ковачевић, 2019).

## **ЕДУКАТИВНО САВЕТОВАЊЕ ПОРОДИЦА ГЛУВЕ И НАГЛУВЕ ДЕЦЕ**

Едукативни тип саветовања се односи на пружање информација кроз које ће се деца и породице обучити за рад и увежбавање одређених вештина и способности у

кућним условима. Методолошки захтеви процеса рехабилитације и едукације намећу потребу за дуготрајним и континуираним увежбавањем како би се постигао максимални ефекат у раду. То изискује, поред рада са дефектологом, додатни рад и са члановима породице. Да би се обезбедио квалитетан рад у кућним условима сурдолог мора обезбедити едукативно саветовање које подразумева обуку породице о начинима продуженог ре/хабилитацијског рада у кућним условима. Обука се изводи како би се стекла знања о: врстама и облицима активности који се спроводе приликом вежбања у кућним условима, методама и техникама, препорученим приступима у раду, а када су у питању родитељи глуве и наглуве деце поред свега наведеног добијају и додатне едукативне савете о раду који мора бити усклађен са узрастом детета (Ђоковић, Остојић и Ковачевић, 2011).

У едукативном саветовању дефектолог велику помоћ може добити од публикација које су написане управо са циљем едукације родитеља о процесу рада са глувом и наглувом децом предшколског узраста. Један од најбољих светских програма и пратећих публикација за едукацију родитеља глуве и наглуве деце је настао на клиници Џон Трејси (John Tracy) у Америци. Програми и публикације су намењене деци предшколског узраста, а области које су обухваћене су: слушање, изградња језика, развијање говора и уживање у учењу. Такође, ови програми родитељима нуде сарадњу са искусним едукаторима и а могућ је и индивидуализован приступ у склопу различитих програма учења. Последњих година и у Србији почињу да се отварају организације које се баве едукацијом и пружањем подршке породицама деце са сметњама и поремећајима.

Осим едукативног саветовања, које се односи на обуку родитеља о начинима рада са глувом и наглувом децом, неопходно је родитеље саветовати и о дидактичким играчкама, играма, материјалима, сликовницама које ће користити у том процесу. Веома је корисно да дефектолог унапред има припремљене листе и примере ових дидактичких помагала која су класификована према узрасту.

## ЗАКЉУЧАК

Породици глуве и наглуве деце је неопходна подршка друштвене заједнице; здравственог, образовног и система социјалне заштите. Једна од компоненти квалитетне подршке је свест стручњака да не треба свим родитељима иста подршка. Некима је потребна емоционална подршка, некима су потребне информације, неки желе техничка помагала. Појединим родитељима је потребна обука у учењу знаковног језика и упознавање са културом глувих. Родитељима ће бити потребни сви аспекти подршке, али у различито време и из различитих извора. Неопходан је континуиран и систематски рад са родитељима, у виду индивидуалних или групних саветовања. Као и реализација сурдолошког саветовања које може бити: информативно, едукативно и кризно. Родитељима и члановима шире породице неопходно је обезбедити у сарадњи са локалном заједницом, адекватне програме подршке.

## ЛИТЕРАТУРА

- Bradarić-Jončić, S., i Kolarić, B. (2012). Dvojezično obrazovanje gluhe djece, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(1),104-116.

- Calderon, R., & Greenberg, M. (2011). Social and emotional development of deaf children: family, school, and program effects. In: Marschark N., Spencer P.E. (Eds.) *The Oxford Handbook of Deaf Studies, Language, and Education* (pp. 188-199). Oxford: Oxford University Press.
- Драгојевић, Н. (2007). Портрет породица са глувим и наглувим дететом, *Београдска дефектолошка школа, 1*, 47-57.
- Ђоковић, С., Остојић, С., и Ковачевић, Т. (2011). Сурдолошко саветовање глувих и наглувих особа и њихових породица, *Београдска дефектолошка школа, 17*(3), 439-450.
- Heiman, T. (2002). Parents of children with disabilities: Resilience, coping, and future expectations. *Journal of developmental and physical disabilities, 14*(2), 159-171.
- Humphries, T., Kushalnagar, P., Mathur, G., Napoli, D., Padden, C., Rathmann, C., & Smith, S. (2017). Discourses of prejudice in the professions: the case of sign languages, *Journal of Medical Ethics*, Published Online First: 09 March 2017. Doi: 10.1136/medethics-2015-103242.
- Ingber, S., & Dromi, E. (2009). Demographics affecting parental expectations from early deaf intervention. *Deafness & Education International, 11*, 83-111.
- Jackson, C. W., Traub, R. J., & Turnbull, A. P. (2008). Parents' experiences with childhood deafness: Implications for family-centered services. *Communication Disorders Quarterly, 29*, 82.
- Jamieson, J. R., Zaidman-Zait, A., & Poon, B. (2011). Family support needs as perceived by parents of preadolescents and adolescents who are deaf or hard of hearing. *Deafness & Education International, 13*, 110-130.
- Ковачевић, Т. (2013). *Функција знаковног језичког израза у развоју језика код глуве и наглуве деце*. Докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
- Ковачевић, Т. (2019). Двојезичност глуве и наглуве деце предшколског узраста – од теорије до праксе. У: З. Опачић, Г. Зељић, А. Петровић, С. Полић (Ур.) *Књига резимеа, Међународни научни скуп "Програмске (ре)форме у образовању и васпитању – изазови и перспективе"* (стр.110-111). Београд, 20. мај, 2019. Београд: Учитељки факултет.
- Ковачевић, Т., и Ђоковић, С. (2018). Различити аспекти подршке породицама са глувом и наглувом децом. У: Љ. Исаковић, Т. Ковачевић (Ур.). *Специфичност оштећења слуша – кораци и искораци* (стр. 267-282). Београд: Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
- Leutar, Z., Ogresta, J., & Milić Babić, M. (2008). *Obitelji osoba s invaliditetom i mreže podrške*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Mihić, I., i Rajić, M. (2015). Usluge u lokalnoj zajednici za porodice dece sa smetnjama u razvoju – uloga predškolskih ustanova. У: Z. Kuburić, M. Zotović, M. Škorić, & A. Kišjuhas (Ur.), *Istraživanja u oblasti socijalnog rada, socijalne zaštite i socijalne politike* (str. 157-178). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Mitchell, R. & Karchmer, M. (2004). Chasing the mythical ten percent : Parental hearing status of deaf and hard of hearing students in the United States. *Sign Language Studies, 4*, 138-63.
- Mitchell, D. B., & Hauser-Cram, P. (2008). The well-being of mothers of adolescents with developmental disabilities in relation to medical care utilization and satisfaction with health care. *Research in Developmental Disabilities, 29*(2), 97-112.
- Owen, M. T., Ware, A. M., & Barfoot, B. (2000). Caregiver-mother partnership behavior and the quality of caregiver-child



and mother-child interactions. *Early Childhood Research Quarterly*, 15(3), 413-428.

Pipp-Siegel, S., Sedey, A. L., & Yoshinaga-Itano, C. (2002). Predictors of parental stress in mothers of young children with hearing loss. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 7, 1-17.

Poon, B. T., & Zaidman-Zait, A. (2014). Social support for parents of deaf children: Moving toward contextualized understanding. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 19, 176-188.

Sretenov, D. (2008). *Kreiranje inkluzivnog vrtića: deca ometena u razvoju u redovnoj predškolskoj ustanovi*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.

Vandekerckhove, A., Trikić, Z., Miškeljin, L., Peeters, J., Lakićević, O., & Koruga, D. (2013). *Priručnik za diversifikaciju programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja*. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Zaidman-Zait, A. (2008). Everyday problems and stress faced by parents of children with cochlear implants. *Rehabilitation Psychology*, 53(2), 139-152.

## **EDUCATIONAL SUPPORT TO FAMILIES OF DEAF AND HARD OF HEARING PRESCHOOL CHILDREN**

**Tamara KOVAČEVIĆ, Sanja ĐOKOVIĆ**  
*University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation*

### **Abstract**

*Families with a deaf or hard of hearing child are different from other families in many respects. In these families, seeking support is the most used strategy for overcoming stressful situations.*

*Due to hearing impairments and a changed way of communicating with the environment, deaf and hard of hearing children of preschool age develop under more unfavorable conditions than normal hearing children. A large number of deaf and hard of hearing children of preschool age have specific problems in the fields of communication and interaction. Appropriate and efficient early communication, no matter in what language (sign language or spoken language), together with the acceptance of the child and its impairment, are the basis for successful development of the child's personality.*

*A large number of studies, indicate that families of deaf and hard of hearing children are in need of various forms of social support: psychological, financial, informational, spiritual and educational support. The support of the community – of the health, education and social protection systems is necessary to the parents. The family needs to be educated on hearing impairment, its consequences, amplification models, different ways of communicating with, upbringing and educating deaf and hard of hearing children.*

*Providing adequate educational support to the families of deaf and hard of hearing preschool children is very important. It is necessary to organize various support programs, to improve communication within the family as well as the cooperation of families and experts of various specialties involved in the rehabilitation and education of deaf and hard of hearing preschool children.*

**Key words:** *educational support, family, preschool age, deaf and hard of hearing children*